

Centenar ION AGÂRBICEANU

Efigie

Așezat pe drumul Blajului, unde valea Tîrnavei Mari e cuprinsă de păduri adînci, satul Cenade — curat și întins, cu vetre suite pînă pe măguri — este obîrșia feciorului de pădurar, școlit la carte crăiască pentru întoarcerea cu folos printre ai săi. Ion Agârbiceanu își asumă, odată cu destinul său de cărturar, felul de viață caracteristic luminătorului latinist: teologul hărăzit onorurilor se leapădă de deșertăciunea lor și trăiește în sate pătrunse de duh răzvrător. Ideea națională este slujită cu seninătate și patos, sub mereu amenințătoarea acvilă imperială. Acum, literatura sa își află temeiul popular, află căile de așezare în sensibilitatea obștei. O luncă frămîntată, trăind în vechi ritualuri domestice, de neclintit în etnicitatea ei, dar gîndind și în eresuri, învăluindu-se în fantastice alegorii, revelatoare de Cosmos — iată cuprinderea inspirației lui Agârbiceanu. Literatul caută virtutea în faptele simple, virtutea omului de rînd sau a intelectualului de sat, în mici întîmplări, în repezi dureri, în copleșitoare bucurii. Viața clocotitoare e observată cu ochi moral neîmpăienjenit de seaca predică.

După războiul întregirii, s-a stabilit la Cluj. Scrisul lui Agârbiceanu nu se „urbanizează”, nuvelele și romanele lui se păstrează tot în cadrele „realismului ardelenesc”, în care monografia rurală e suprema aspirație; sondajele lui în conștiințe și în social poartă amprenta liricului.

Însăși publicistica sa — mai ales la gazetele pe care le-a condus „Patria”, „Transilvania”, „Tribuna” — este pătrunsă de duh moralizator. Nu i-a rămas chestiune, din sfera preocupărilor gazetărești, pe care să n-o fi atins în numele unui ideal, în numele unei chemări la ordine. Trupul său de ascet închidea un suflet de luptător. Iubea cuviința, cinstea, isprava, pe care le-a urmărit întemeiate, sau le-a deplîns lipsa,

în cultură, în așezăminte, în politică. Echilibrul său sufletească traduce aspirațiile obștești. Între 1910 și 1914 (mai ales în ziarul „Românul” din Arad), scriitorul publică numeroase acte, scene și „coppii de pe natură”. Fără vervă dramatică, ele „dezbat” cazuri — neînțelegeri familiale, abilități electorale, conflicte din viața literară, ciocniri de opinii etc. — în ton didactic, mereu muștrător. Era firesc, „foile” ardelenice (agitate de atîtea patimi politice) transformaseră rubricile culturale în tribune ale educației în sprijinul școlii, familiei, societății. Aceasta, într-o vreme cînd se simțea nevoia, mai mult ca oricînd, de unitatea morală a elementului românesc. Textele dramatice „cu teză” ale lui Agârbiceanu răspund, așadar, unui imperativ istoric.

Cronică teatrală, Agârbiceanu a scris sporadic și numai despre piese care afirmă valori literare. Două variante ale motivului „meșterul Manole” — la Octavian Goga și Lucian Blaga — îi prilejuiesc pătrunzătoare observații de fond. Drama lui Octavian Goga este o „piesă de gîndire concentrată, de conflict psihologic înalt, de intelectualitate, prin care se pun și la noi problemele mari cari agită viața societății moderne” („Transilvania”, martie 1928). Lectura tragediei lui Lucian Blaga îl entuziasmează: „Citind drama, nu mai avem impresia că suntem într-o legendă. (...) Sunt scene de un adînc adevăr omenesc, de o mare putere tragică. (...) Stilul lui Blaga este pur și concis. Cu claritatea lui puțină se pot mîndri dintre scriitorii noii generații” („Transilvania”, septembrie 1928).

În sprijinul vieții teatrale — turneele, activitatea diletanților, mistiunea Teatrului Național, repertoriul, publicul etc. —, neobositul publicist a venit deseori cu soluții documentate, iscate din realități bine știute. Un studiu aparte l-ar integra pe Ion Agârbiceanu între figurile de seamă ale animatorilor de teatru din Ardeal. Do vadă stau și aceste rînduri, scrise în timpul turneului lui Ion Manolescu în ținuturile dezrobite (cf. „Patria”, 17 iulie 1919), rînduri inspirate de nobilul profil al actorului „Căci văzînd și simțînd ce oameni mari pot răsări din sinul acestui neam, încrederea în noi înșine crește în măsură neînchipuit de mare”.

Astfel au privit teatrul, ca artă națională, marii noștri scriitori.

Ionuț NICULESCU